

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

за темою

«Основи правового статусу людини і громадянина в Україні»

ПЛАН ЛЕКЦІЇ

1. Сучасні концепції людських прав та їх відтворення в Конституції України
2. Конституційно-правовий статус людини і громадянина як загальний конституційно-правовий інститут
3. Поняття та види правових статусів людини і громадянина

Література основна

1. Конституційне право України: підруч. / До 20-ої річниці Конституції України та 25-ої річниці незалежності України / В. Л. Федоренко. – К. : Видавництво Ліра-К, 2016. – 616 с.

2. Конституційне право України: прагматичний курс: навч. посіб. / М. В. Афанасьєва, Ю. Ю. Бальцій, Ю. Д. Батан [та ін.]: за заг. ред. М. В. Афанасьєвої, А. А. Єзерова; тех. ред. Ю. Д. Батан. - Одеса : Юридична література, 2017. - 256 с.

3. Конституційне право України : навч. посібник [для підгот. до іспиту за кредитно-модульною сист. навчання]. – 2-е вид., перероб. і доп. / В. О. Боняк, В. А. Завгородній, А. В. Самотуга, Л. А. Філяніна. – Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. – 293 с.

4. Конституційне право України: навчально-методичний посібник для самостійної роботи та практичних занять для студентів II курсу першого (бакалаврського) рівня галузь знань 08 “Право” спеціальності 081 “Право” / уклад.: Ю. Г. Барабаш, В. П. Колісник, Т. М. Слінько та ін. – Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2016. – 178 с.

Додаткова література

1.Макарчук В.В. Поняття «правовий статус особи» в теоретично-правовій літературі // Право.ua. 2015. №3. С. 18–23.

1. Сучасні концепції людських прав та їх відтворення в Конституції України

У сучасному світі (на політичній карті знаходиться до 200 національних держав) все менше залишається таких держав, які б не

мали конституції. Кожна з таких національних конституцій – це результат особливостей розвитку правової історії відповідної держави. Важливим питанням сучасного конституціоналізму є простеження закономірностей конституційно-правового розвитку держав, що не залежить від національних кордонів. Відповіді на всі ці питання знаходяться в розгляді концепцій людських прав.

У світовій юридичній практиці склалися чотири підходи до визнання і закріплення правового статусу людини. Мова йде про ліберальну (європейську), ісламську (мусульманську), колективістську (марксистську, расистську тощо), традиційну (притаманна звичаєвому праву в африканських племенах тощо) концепції людських прав.

Ліберальна (європейська) теорія людських прав у нормативному значенні отримала закріплення у період буржуазних революцій в Європі, а самі її ідеї про природні людські права були оголошені в працях мислителів Стародавньої Греції та Риму. Нормативними документами, де вперше були закріплені положення про природні людські права, стали Декларація незалежності США від 4 липня 1776 р., як і Декларація прав людини і громадянина від 26 серпня 1789 р., яка була прийнята в Франції. До речі, більшість положень з останнього документа отримали закріплення в сучасних конституціях країн Європи.

Ключові положення ліберальної (європейської) концепції людських прав зводяться до такого:

- 1) людина від народження має об'єктивно обумовлені вимоги на певні блага, що визначено людською природою людини, а обов'язок держави і її головне призначення – охорона таких прав;
- 2) людські права мають свої межі, які полягають у тому, що людина може робити все, що не завдає шкоди іншій людині;
- 3) можливі випадки обмеження людських прав, але тільки як виняток для загального добробуту.

Ісламська (мусульманська) концепція людських прав суттєво відрізняється від ліберальної (європейської) концепції, адже в мусульманській концепції джерелом прав є не людська природа, а шариат. До ключових засад даної концепції потрібно віднести наступне:

- а) життєвий шлях кожної людини – це частина великого плану Аллаха, а тому людина не є вільною у

розпорядженні собою; б) правовий статус мусульманина і не мусульманина, як і чоловіка та жінки є різними.

Колективістська концепція людських прав надає перевагу колективним інтересам над особистими інтересами конкретної людини. Все це призвело до превалювання обов'язків над правами у системі правового статусу людини.

Традиційна концепція людських прав спирається на звичаєве право окремих племен, де діє спільна відповідальність колективу за порушення звичаєвих приписів. Ознакою правового статусу людини при такому підході до його визначення є те, що не вік визначає правосуб'єктність, а певні обставини в житті людини, до яких можна віднести вигнання з племені, одруження тощо).

В Конституції України відтворена ліберальна (європейська) концепція людських прав.

2. Конституційно-правовий статус людини і громадянина як загальний конституційно-правовий інститут

Конституційно-правовий статус людини і громадянина – це закріплене в конституції та інших джерелах конституційного права становище, місце і роль людини і громадянина в суспільстві і державі, як і система всіх суспільних відносин з приводу реалізації людських прав.

В Конституції України даним питанням присвячений другий розділ Конституції «Права і свободи та обов'язки людини і громадянина» (включає 47 статей, з яких, 37 статей стосуються особистих прав і свобод).

Науковцями розмежовуються питання конституційного і конституційно-правового статусу людини і громадянина, адже у випадку з конституційно-правовим статусом мова йде не тільки про закріплення прав і свобод в конституції, а і в поточному законодавстві.

До структурних елементів конституційно-правового статусу людини і громадянина належать:

1) конституційні принципи, в яких закріплюються засади правового статусу людини і громадянина (людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека - найвища соціальна цінність; рівноправ'я; невідчужуваності та непорушності прав і

свобод; єдності конституційних прав і обов'язків; безпосередньої дії прав і свобод людини і громадянина; невичерпності прав і свобод людини і громадянина, передбачених в конституції);

2) громадянство (мова йде про постійний правовий зв'язок між людиною і відповідним народом за республіканської форми правління, адже в монархіях такий зв'язок існує між монархом і людиною);

3) правосуб'єктність (конституційна правоздатність, дієздатність і деліктоздатність);

4) права і обов'язки (немає прав без обов'язків);

5) гарантії правового статусу, де окреме місце відводиться інструментам юридичної відповідальності (мова йде про юридичні механізми, за допомогою яких може здійснюватися реалізація прав або відновлення порушених прав).

Вітчизняна наукова доктрина проводить думку про розмежування прав людини і громадянина. Таке твердження є помилковим, адже громадянські і політичні права є правами кожної людини, але не можна заперечувати, що ці поняття не є взаємозалежними.

3. Поняття та види правових статусів людини і громадянина

Поняття «людина», «особа», «громадянин» мають різне змістовне значення. Коли вживається поняття «людина», то мова йде про біологічну та соціальну істоту. Поняття «громадянин» відображає постійний політико-правовий зв'язок конкретної людини з певним народом. Поняття «особа» стосується узагальнення відносно людини і громадянина.

Поняття «правовий статус людини» - це сукупність принципів правового статусу людини, правосуб'єктності, людських прав і обов'язків, гарантій їх здійснення, які в комплексі відображають правове положення людини в державі.

Правовий статус громадянина - це правовий статус людини, який зумовлюється постійним політико-правовим зв'язком (взаємні права і обов'язки) людини з конкретним народом.

Загальноприйнято виокремлювати три види правового статусу особи: індивідуальний (приватний), спеціальний (родовий), загальний.

Індивідуальний правовий статус притаманний кожній окремій особі. Всі індивідуальні правові статуси є неповторними.

Спеціальний (родовий) правовий статус притаманний певним групам осіб (студентам, пенсіонерам, тощо).

Загальний правовий статус є найбільш універсальним поняттям, адже він є базовим для людини, громадянина.

Питання для самоконтролю:

- 1. Визначте, що являє собою правовий статус особи?**
 - 2. Які елементи є складовими правового статусу особи?**
 - 3. Який із елементів правового статусу особи є найважливішим у характеристиці змісту правового статусу особи?**
 - 4. На яких принципах базується правовий статус особи в Україні?**
- 10**
- 5. Чи існують відмінності у правовому статусі громадян України, іноземців, осіб без громадянства відповідно до законодавства України?**
 - 6. Які засоби забезпечення правового статусу особи визначені в Конституції України?**